

Elwira Kryńska
Uniwersytet w Białymstoku

Idea Uniwersytetu Pogranicza – priorytet Rektora UWb w latach 2005–2012

W kontekście kilkusetletniej tradycji polskich uczelni, młody wiek funkcjonowania Uniwersytetu w Białymstoku może wydawać się niewystarczająco doniosły, mimo to jego rozwój jest dynamiczny i ciągły. Dzięki temu jest uczelnią z perspektywami¹, która tworzy swoją historię przez budowanie wspólnoty akademickiej i pielęgnowanie więzi międzyludzkich, zgodnie z przysłowiem, że:

Kto planuje na rok – sadi ryż,
kto na dziesięć lat – sadi drzewo,
kto na wieki – kształci ludzi.

Jako historyk wychowania odwołam się do przeszłości i przypomnę, że Uniwersytet w Białymstoku został utworzony w wyniku przekształcenia Filii Uniwersytetu Warszawskiego, zgodnie z ustawą z dnia 19 czerwca 1997². Do jego powstania doszło dzięki przychylności ówczesnych władz państwowych i regionalnych, poparci parlamentarzystów i senatorów, białostockich ośrodków akademickich, profesorów i nauczycieli naukowo-dydaktycznych, elit regionu i miasta. Uznano bowiem za sprawę priorytetową powołanie uniwersytetu będącego „pomostem kulturowym”, gdyż Podlasie jest obszarem niepowtarzalnym pod względem różno-

-
- 1 Podczas 12 inauguracji roku akademickiego Rektor Jerzy Nikitorowicz, dziękując wszystkim pracownikom UWb za miniony rok akademicki 2008/2009, powiedział: „Ich zaangażowanie w rozwój UWb powoduje, że rzeczywiście jesteśmy uniwersytetem dynamicznym, z perspektywami. W rankingu szkół wyższych 2009, przeprowadzonym przez Akademickie Centrum Informacyjne w Poznaniu, nasz Uniwersytet zajął 27 miejsce wśród wszystkich 169 sklasyfikowanych polskich uczelni. W porównaniu z ubiegłym rokiem oznacza to duży awans – o 12 pozycji”. J. Nikitorowicz, *Nowe plany na nowy rok*, „Nasz Uniwersytet” 2009, nr 10(17), s. 4. Rozwój Uniwersytetu w Białymstoku był zgodny z hasłem promocyjnym: „Młody, dynamiczny z perspektywami – to przecież zobowiązuje!” – powiedziała (wówczas) dr hab. prof. UWb Elżbieta Awramiuk, prorektor ds. dydaktycznych i studenckich. *Nasze nadzieje i obawy*, „Nasz Uniwersytet” 2010, nr 14(21), s. 4.
  - 2 Ustawa z dnia 19 czerwca 1997 r. o utworzeniu Uniwersytetu w Białymstoku, Dz. U. z 1997 r. nr 102, poz. 642.

rodności kulturowej i przyrodniczej. Jest to teren pogranicza kulturowego, wielości języków, narodów, religii, kultur i obyczajów. Podlasie bowiem to takie miejsce

taki punkt, w którym zaczyna się Wschód a kończy Zachód. (...) Podlasie jest także takim miejscem, w którym to Wschód się kończy, a Zachód zaczyna. To miejsce, w którym dwa spojrzenia – to z Zachodu oraz to ze Wschodu, każde „wyostrzone” na inny detal, inny szczegół, przyzwyczajone do „wylawiania” diametralnie różnych, lecz równie ważnych rzeczy – spotykają się i równoważą. Innymi słowy, to jeszcze nie Wschód i jeszcze nie Zachód, lecz już nie Wschód i już nie Zachód... Miejsce „pomiędzy”, egzotyczna ziemia, na której dla jednych coś się kończy, dla drugich – coś zaczyna...³.

W okresie organizacji Uniwersytetu w Białymstoku funkcję rektora sprawował prof. dr hab. Adam Jamróz – prawnik i politolog⁴, który twierdził, że – „miał poczucie moralnego obowiązku”, aby stworzyć Uniwersytet w Białymstoku. Drugi z kolei rektor kierujący uczelnią w latach 2002–2005, prof. dr hab. Marek Gębczyński – biolog⁵ – starał się „polepszać akademickie *status quo*”⁶. Natomiast trzecim z kolei rektorem decydującym o rozkwicie białostockiej Alma Mater był profesor dr hab. Jerzy Nikitorowicz – pedagog⁷, z wizją budowania uniwersytetu

- 3 *Podlasie Zielone Pluca Polski, Białystok, Łomża, Suwałki*, Instytut Wydawniczy Kreator, Białystok 2006, k. 2.
- 4 Stanowisko prorektora ds. nauki objął prof. dr hab. Andrzej Sadowski – socjolog, prorektorem ds. ogólnych był prof. dr hab. Jerzy Kopania – filozof, a prorektorem ds. dydaktycznych prof. dr hab. Michał Gnatowski – historyk. *Rektorskie wybory*, „Nasz Uniwersytet” 1998, nr 5, s. 2. Ze względów organizacyjnych była to kadencja skrócona. Po wyborach 20 maja 1998 r., w kolejnych latach sprawowania funkcji rektora przez prof. A. Jamroza stanowisko prorektora ds. nauki powierzono prof. dr hab. Andrzejowi Maziewskiemu – fizykowi, zaś prof. dr hab. Jerzy Niemiec – pedagog, został prorektorem ds. ogólnych. Stanowisko prorektora ds. dydaktycznych nadal sprawował dr hab. prof. UWB Michał Gnatowski. Ibidem, s. 20. W następnej kadencji: prorektorem ds. badań naukowych i współpracy z zagranicą został prof. dr hab. Marek Gębczyński – biolog, prorektorem ds. dydaktycznych i studenckich dr hab. prof. UWB Leonarda Dacewicz – językoznawca i proktorem ds. ogólnych dr hab. prof. UWB Bogusław Nowowiejski – językoznawca. A. Jamróz, *Uniwersytet powstał. Teraz go budujemy*, „Nasz Uniwersytet” 1999, nr 7, s. 32.
- 5 Funkcje prorektora ds. badań naukowych i współpracy z zagranicą objął dr hab. prof. UWB Bogusław Nowowiejski, nadal prorektorem ds. dydaktycznych i studenckich była dr hab. prof. UWB Leonarda Dacewicz, funkcje prorektora ds. ekonomicznych powierzono dr hab. prof. UWB Józefowi Rogowskiemu – ekonomiście. Uniwersytet w Białymstoku, Sprawozdanie z działalności w roku akademickim 2003/2004, Białystok, październik 2004, s. 39.
- 6 Uniwersytet w Białymstoku, Sprawozdanie z działalności w roku akademickim 2003/2004, Białystok, październik 2004, s. 39.
- 7 Prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz jest związany z Wydziałem Pedagogiki i Psychologii od 1978 roku, został zatrudniony jako absolwent Wydziału Filozoficzno-Historycznego, kierunku pedagogika, Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. W 1983 roku obronił doktorat na Uniwersytecie Warszawskim, w 1993 opierając się na dorobku naukowym i rozprawie zatytułowanej – *Socjalizacja i wychowanie w zróżnicowanych wyznaniowo i etnicznie rodzinach Białostoczczyzny* uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu. *Zarządzanie*

„najbardziej znaczącego w regionie wschodnioeuropejskim”⁸ będącym „pomostem kulturowym” na wschodnim pograniczu.

Profesor Jerzy Nikitorowicz po 12 latach pełnienia funkcji dziekana Wydziału Pedagogiki i Psychologii, najwyższy urząd w uczelni objął po zwycięstwie w wyborach w kwietniu 2005 roku⁹. Miesiąc później – 19 maja 2005 roku, zgodnie z kalendarzem wyborczym Uniwersytetu w Białymstoku odbyły się też wybory władz dziekańskich, w wyniku których funkcje dziekana Wydziału Pedagogiki i Psychologii, na okres trzech lat, powierzono autorce niniejszego artykułu¹⁰. Przychylnie spostrzegana w miejscowym środowisku akademickim sprawność organizacyjna Rektora Nikitorowicza sprawiła, że również w kolejnej kadencji (2008–2012) powierzono mu kierownictwo Uniwersytetu w Białymstoku, a mnie funkcję dziekana Wydziału Pedagogiki i Psychologii¹¹. Dzięki temu przez 7 lat byłam świadkiem i uczestnikiem działań Jego Magnificencji Rektora Jerzego Nikitorowicza związanych z realizacją idei Uniwersytetu Pogranicza.

Myślenie Profesora Jerzego Nikitorowicza o Uniwersytecie w Białymstoku jako o silnym ośrodku uniwersyteckim w regionie, prowadzącym „dialog kultur (...), zorientowanym na szeroko rozumiane problemy pogranicza”¹² jest ściśle powiązane z jego zainteresowaniami naukowymi¹³. Ze szczególną pasją analizuje kwestie związane z edukacją regionalną oraz wielokulturową i międzykulturową. Stawia pytania: „jak stawać się stopniowo obywatelem świata bez tracenia swoich korzeni, aktywnie

to wiara w ludzi, Rozmowa z Jego Magnificencją Prof. Jerzym Nikitorowiczem, „Nasz Uniwersytet” 2006, nr 1(8), s. 4. W 2001 otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych. Baza: „Ludzie nauki”, portal Nauka Polska (OP1), (01.03.2015).

8 *Zarządzanie to wiara w ludzi...*, s. 5.

9 Stanowisko prorektora ds. nauki i współpracy z zagranicą powierzono dr hab. prof. UWB Halinie Parafianowicz – historykowi, funkcję prorektora ds. ekonomicznych i kontaktów z regionem pełnił dr hab. prof. UWB Marek Proniewski – ekonomista, a funkcję prorektora ds. dydaktycznych i studenckich dr hab. prof. UWB Mirosława Melezini – prawnik. *X lat Uniwersytetu w Białymstoku 1997–2007*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008, s. 15.

10 Dziekanem Wydziału Pedagogiki i Psychologii została wówczas dr hab. prof. UWB Elwira J. Kryńska, a funkcje prodziekana ds. nauki sprawował dr hab. prof. UWB Rafał Piwowarski, prodziekanem ds. studiów stacjonarnych została dr Anna Kienig, a prodziekanem ds. studiów niestacjonarnych dr Krystyna Śmietalo.

11 *Rektorzy i Dziekani wybrani na kadencję 2008–2012*, „Nasz Uniwersytet” 2008, nr 7(14), s. 2, 4–7.

12 *Zarządzanie to wiara w ludzi...*, s. 4.

13 Członek Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, International Academy of National Minorities Research, sekretarz Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk, recenzent i ekspert Państwowej Komisji Akredytacyjnej MENiS, członek ciał redakcyjnych i programowych periodyków „The Educational Review”, „Pogranicze. Studia Społeczne”, „Europejczycy”, a także rady Fundacji Uniwersytetu w Białymstoku, Przewodniczący Komisji ds. Specjalizacji Nauczycieli, Przewodniczący Rady Programu Stypendialnego Stowarzyszenia na rzecz Edukacji Estetycznej, Członek Rady Naukowej Fundacji Polsko-Francuskiej Nowych Praktyk Demokratycznych imienia Michela de Montaigne, Członek Rady Fundacji Uniwersytetu w Białymstoku UNIVERSITAS BIALOSTOCENSIS. *Zarządzanie to wiara w ludzi...*, s. 5.

uczestnicząc w życiu narodu i wspólnoty lokalnej?...jak przystosować się, nie wyrzekając się własnej tożsamości, budować własną autonomię w dialektycznym związku z wolnością i ewolucją innych ludzi, panować nad postępem naukowym¹⁴.

Najbardziej istotne w sensie zmaterializowania idei Uniwersytetu Pogranicza są monografie autorskie Jubilata: *Socjalizacja i wychowanie w zróżnicowanych wyznaniowo i etnicznie rodzinach Białostoczczyzny* (1992), *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa* (1995), *Młodzież pogranicza kulturowego Polski, Białorusi, Ukrainy wobec integracji europejskiej* (2000), *Kreowanie tożsamości dziecka. Wyzwanie edukacji międzykulturowej* (2005) oraz powstałe pod redakcją Profesora Nikitorowicza i pracowników Katedry Edukacji Międzykulturowej, np.: *Międzygeneracyjna transmisja dziedzictwa kulturowego. Globalizm versus regionalizm*, (red. J. Nikitorowicz, J. Halicki, J. Muszyńska; 2003), *Region. Tożsamość. Edukacja*, (red. J. Nikitorowicz, D. Misiejuk, M. Sobecki; 2005), *Kultury narodowe na pograniczach*, (red. J. Nikitorowicz, J. Halicki, J. Muszyńska; 2006), *Etniczność i obywatelskość w Nowej Europie* (red. J. Nikitorowicz, D. Misiejuk, M. Sobecki; 2007)¹⁵.

Autoryzowana przez Profesora Jerzego Nikitorowicza kategoria wschodniego „pogranicza” jest efektem jego wieloletniej współpracy z rocznikiem „Pogranicze. Studia Społeczne”¹⁶ wydawanym przez Uniwersytet w Białymstoku. Naczelny redaktor rocznika prof. dr hab. Andrzej Sadowski kategorię „pogranicza” zdefiniował w trzech podstawowych znaczeniach:

Po pierwsze obejmuje ona obszar, terytorium, na którym realizuje się określony typ współżycia dwóch lub więcej grup etniczno-kulturowych. (...) W drugim znaczeniu pogranicze wiąże się przede wszystkim z różnego rodzaju formami współ-

- 14 Myśl przywołana przez Jerzego Nikitorowicza, za: *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*, Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku, pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa, Wydawnictwo UNESCO, Warszawa 1998, s. 12–13.
- 15 Równie wymiernym efektem, świadczącym o dokonaniach naukowych pracowników Katedry Edukacji Międzykulturowej, a tym samym Wydziału Pedagogiki i Psychologii, był awans zawodowy – wówczas stopień doktora habilitowanego uzyskali: dr hab. Mirosław Sobecki, dr hab. Jerzy Halicki oraz stopień doktora – dr Krzysztof Sawicki. Należy nadmienić, że oprócz wymienionych – 2 osoby uzyskały tytuł profesora (prof. zw. dr hab. Rafał Piwowski, prof. zw. dr hab. Jadwiga Izdebska), stopień doktora habilitowanego uzyskała też: dr hab. Ewa Katarzyna Citko, dr hab. Wioletta Danilewicz, dr hab. Elżbieta Jaszczyszyn, dr hab. Marzanna Morozewicz, dr hab. Janina Uszyńska-Jarmoc oraz łącznie 26 osób uzyskało stopień doktora: dr Krzysztof Sawicki, dr Joanna Szymanowska, dr Dorota Otapowicz, dr Stanisław Nowel, dr Tomasz Bajkowski, dr Beata Kozieł, dr Izabela Dąbrowska, dr Bożena Tolwińska, dr Anna Pogorzelska, dr Anna Józefowicz, dr Tomasz Sosnowski, dr Krzysztof Czykier, dr Agnieszka Masłowicka, dr Joanna Borowik, dr Urszula Wróblewska, dr Agnieszka Szarkowska, dr Agata Samsel, dr Elżbieta Halaburda, dr Alina Szwarz, dr Marta Kowalczyk-Walędziak, dr Katarzyna Szorc, dr Monika Zińczuk, dr Artur Konopacki, dr Ewa Kępa, dr Katarzyna Skok, dr Marzena Rusaczyk.
- 16 „Pogranicze. Studia Społeczne”, t. XVII, *Edukacja międzykulturowa*, cz. 1, (red.) J. Nikitorowicz, A. Sadowski, D. Misiejuk, Białystok 2011; „Pogranicze. Studia Społeczne”, t. XVII, *Edukacja międzykulturowa*, cz. II, (red.) J. Nikitorowicz, A. Sadowski, J. Muszyńska, M. Sobecki, Białystok 2011.

życia między przedstawicielami dwu lub więcej grup etniczno-kulturowych. (...) W trzecim znaczeniu kategoria pogranicze wiąże się z nowym typem człowieka oraz właściwej mu świadomości jednostkowej i zbiorowej¹⁷.

Profesor Jerzy Nikitorowicz, dodał, że pogranicze

zawiera w sobie immanentnie tolerancję jako mechanizm regulacji społecznej umożliwiający wchodzenie w interakcje z jednostkami odmiennymi kulturowo. Tolerancyjne zachowania wymagają od jednostki wysiłku, który mogą podjąć jednostki wychodzące na pogranicza. (...) pogranicze i zawarta w nim odmienność stwarza konflikty, ale daje także szansę, pozwala na kształtowanie otwartości, poszanowania i wyrozumiałości dla innych, stwarza naturalną sytuację budowania pozytywnych więzi międzyludzkich pomimo różnic¹⁸.

W zakresie budowania pozytywnych więzi międzyludzkich odpowiedzialność edukacji według Jerzego Nikitorowicza

jest podstawowa i zarazem delikatna, albowiem pojęcie tożsamości można odczytywać w dwojaki sposób: afirmacja własnej różnicy, poszukiwanie podstaw własnej kultury, umacnianie solidarności własnej grupy mogą stanowić dla każdej jednostki postawę pozytywną i wyzwalającą; źle pojęty rodzaj rewindykacji utrudnia, a nawet uniemożliwia spotkanie i dialog z innymi¹⁹.

W kontekście kreowania życia w dialogu i wzbogacania wiedzy o innych, ich historii, tradycji, duchowości – godna uwagi jest wypowiedź Profesora Jerzego Nikitorowicza, sformułowana po objęciu funkcji Rektora, stwierdził, że:

Fakt objęcia przeze mnie stanowiska rektora, nie oznacza, że zaczynam wszystko od nowa. Po poprzednikach przejmuję się zarówno dobre, jak i złe rzeczy. Nie da się radykalnie odciąć od przeszłości, a rewolucja w tak krótkim czasie jest niemożliwa. Najbliższa mi jest idea universitas, prawdziwego uniwersytetu, z wszystkimi dyscyplinami, kooperującymi ze sobą, rozwijającymi się i wspierającymi. (...) Na pewno jestem za silnym ośrodkiem uniwersyteckim, z uwzględnieniem specyfiki naszego regionu²⁰.

-
- 17 A. Sadowski, *Pogranicze. Studia społeczne. Zarys problematyki*, „Pogranicze, Studia Społeczne” 1992, t. 1, s. 5–6.
- 18 J. Nikitorowicz, *Pogranicze. Tożsamość. Edukacja międzykulturowa*, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 1995, s. 15.
- 19 J. Nikitorowicz, *Wyzwania i zadania współczesnego uniwersytetu z perspektywy edukacji międzynarodowej*, [w:] *Kultura edukacji szkoły wyższej – różnorodne perspektywy. Na rozdrożu biurokratycznej arbitralności*, (red.) E.J. Kryńska, M. Głowska-Soldatow, A. Kienig, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2015, s. 200; *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb...*, s. 45.
- 20 *Zarządzanie to wiara w ludzi...*, s. 4.

Przedstawiona koncepcja była bardzo bliska władzom dziekańskim Wydziału Pedagogiki i Psychologii, które uznały „że budować należy na tym, co zastane, w poczuciu ciągłości”, i „ostrożnie modyfikować otaczający nas świat, (by nie podcinać własnych korzeni)”²¹. Dzięki temu Uniwersytet w Białymstoku oparł się zamierzeniom równości i upodobnienia szkół wyższych w związku z transferem postanowień Deklaracji Bolońskiej do systemu szkolnictwa w Polsce. A idea uniwersytetu, którego zadaniem jest kształtowanie „tożsamości otwartej, uczenie się przez całe życie o sobie i innych, doświadczanie innych, wzbogacanie się wzajemnie sobą i otaczającą różnorodnością”²² była myślą przewodnią uczelni. Dążenie do jej realizacji zrzuciło, że lata 2005–2012 był to okres dynamicznego rozwoju Uniwersytetu w Białymstoku oraz Wydziału Pedagogiki i Psychologii, mimo że w 2005 roku zdecydowano o reformowaniu szkolnictwa wyższego na podstawie przyjętej 27 lipca 2005 roku ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym²³. Wykonanie tej ustawy wymagało od władz uczelni podejmowania nieraz trudnych decyzji i karkołomnych działań, ponieważ proponowane zaplecze systemowe i logistyczne aranżowanych reform było niezadowalające. Sposób organizowania działalności szkół wyższych za pomocą szczegółowych regulacji i kontroli spowodował, że uczelnie były traktowane instrumentalnie. Nie uwzględniano faktu, że szkoły wyższe mogą być innowacyjne i otwarte na zmiany, jeżeli siłą sprawczą gruntownej naprawy będą one same, czyli „będą agendami reform i będą kształcili reformatorów, tworzyły krytyczną świadomość wewnątrz społeczności akademickiej i społeczeństwa jako całości”²⁴.

Niestety po raz kolejny – w 2018 roku zmarnowano „szansę na uczynienie ze szkolnictwa wyższego i sektora nauki głównego mechanizmu uzyskiwania zdolności do konkurowania z najlepszymi na świecie”²⁵. Wciąż nie mają szans przebicia sformułowane postulaty, domagające się, by uniwersytety stały się miejscem przekazywania tradycji i wartości moralnych. Chodzi o to, aby uniwersytet był wspólnotą, której celem jest poszukiwanie prawdy i zgłębianie wiedzy wraz z zachowaniem ciągłości tradycji wolnych badań, instytucją łączącą misję kulturalną i intelektualną, wychodzącą naprzeciw współczesnych oczekiwań i potrzeb społecznych. Wówczas uniwersytet jako *studium generale* będzie podmiotem dokonujących się zmian. Już nawet w średniowieczu uznano, że *studium generale* powinno być instytucją, w której rozwijać się będzie „nauk przemożnych perła, aby wydawała męże dojrzałością

21 G. Rykowski, *Białystok. Jego przyszłość*, „Kurier Poranny” 2008, 3 października.

22 J. Nikitorowicz, *Wyzwania i zadania współczesnego uniwersytetu...*, s. 207–208.

23 Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz. U. z 2005 r., nr 164 poz. 1365.

24 *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, (red.) T. Pilch, t. VI, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2009, s. 977.

25 K. Pawłowska, *Zmarnowana szansa*, „Forum Akademickie” 2009, nr 7–8, s. 37.

rady znakomite, ozdobą cnót świetne i w różnych umiejętnościach biegle”. I spowoduje, że „otworzy się orzeźwiający źródło, a z jego pełni” będą czerpać „wszyscy naukami napoić się pragnący”²⁶.

Do dzisiaj pociąga zawarte w tym akcie oświadczenie, aby rozwijać „orzeźwiający źródło”, z którego mają czerpać „wszyscy naukami napoić się pragnący”. W przypadku białostockich badaczy tym źródłem, z którego czerpią jest specyfika regionu, jego usytuowanie i historia. Stąd też społeczność akademicka aktywnie włączyła się w realizację tworzenia uniwersytetu, który według Rektora Jerzego Nikitorowicza „ma do spełnienia ważną misję – ochrony wspólnego spadku, pogranicza kultur kształtowanego od czasów Jagiellonów oraz misję związaną z ochroną środowiska naturalnego, kształceniem młodzieży, kadr naukowych i administracyjnych zorientowanych na szeroko rozumiane problemy pogranicza i jednocześnie wrót wschodnich UE”²⁷.

Aby kształtować „tożsamość otwartą” na „otaczającą różnorodność”, pozwalającą realizować projekty badawcze, kulturotwórcze i wychowawcze wynikające z misji Uniwersytetu w Białymstoku, Rektor Jerzy Nikitorowicz podjął działania, dzięki którym wydziały i instytuty miały być „bardziej samodzielne i przedsiębiorcze, elastycznie reagowały na potrzeby regionu, powoływały określone specjalności, zespoły do realizacji określonych zadań, przedstawiały ekspertyzy, oferowały swoje usługi i zmierzały do rozwiązywania problemów gospodarczych i społecznych”²⁸.

Rektor Nikitorowicz twierdził, że – z jego „doświadczeń wynika, że w pracy dydaktycznej, organizacyjnej czy naukowej bardzo ważna jest dobra atmosfera, wiara w ludzi, w partnerstwo, w układy poziome, kiedy inicjatywa wychodzi z dołu”²⁹.

Tak zdefiniowany styl zarządzania – aktywizujący i wyzwalaający kreatywność, bazujący na wzajemnym zaufaniu, „kreowaniu tożsamości motywowanej wewnątrznie, opartej na wielowymiarowych wartościach”³⁰ okazał się bardzo skuteczny – pobudzał do myślenia dywergencyjnego, czyli „dostrzegania wielu możliwych odpowiedzi na określony problem”³¹.

26 Akt fundacyjny uniwersytetu, wystawiony przez króla Kazimierza Wielkiego 12 maja 1364 roku, pióra – Janusza Suchywilk – kanclerza królewskiego oraz arcybiskupa Jarosława Bogorii i Floriana Morskiego.

27 *Pomost między Europa Zachodnią a Wschodnią. Rozmowa z prof. dr hab. Jerzym Nikitorowiczem, JM Rektorem Uniwersytetu w Białymstoku, przeprowadzona przez Piotra Bielaka, „Rzeczpospolita”* 2006, 27 lutego, dodatek „Rektorzy o swoich uczelniach”.

28 Ibidem.

29 *Zarządzanie to wiara w ludzi...*, s. 4.

30 J. Nikitorowicz, *Wyzwania i zadania współczesnego uniwersytetu...*, s. 209.

31 Ibidem, s. 206.

Stąd też w Uniwersytecie w Białymstoku prowadzono badania historyczne, socjologiczne, politologiczne oraz ekologiczne związane z tematyką pogranicza. Natomiast jedyna w skali europejskiej flora i fauna stanowiła bogaty i interesujący warsztat badawczy i ekologiczny dla biologów i ekologów, zaś specyfika gospodarcza była wielkim i ciekawym polem badań dla ekonomistów, specjalistów od zarządzania i marketingu.

Również położenie geograficzne określało kształt i kierunki rozwoju białostockiej uczelni. Pracownicy naukowo-dydaktyczni uczestniczyli w międzynarodowych projektach badawczych prowadzonych na podstawie umów podpisanych z uczelniami na Białorusi, Litwie, Ukrainie i w Rosji.

Kierunki kształcenia były dostosowane do potrzeb i możliwości regionu – szeroko rozumianego – Europy Wschodniej. Uwzględniały bowiem m.in. potrzeby naszych rodaków mieszkających za wschodnią granicą. Uniwersytet w Białymstoku uzyskał zgodę Rządu Republiki Litewskiej na powołanie Filii w Wilnie³². – „W mieście opromienionym sławą Uniwersytetu Stefana Batorego”³³ został uruchomiony Wydział Ekonomiczno-Informatyczny, *Gaudeamus* zabrzmiał w roku akademickim 2007/2008³⁴.

Uruchomienie Filii naszego Uniwersytetu w stolicy Litwy było też pretekstem do przypomnienia tradycji naukowych i kontaktów między środowiskami Białostockizny i Wilna. Historia tych kontaktów jest długa i warta upowszechnienia. Instytut Filologii Polskiej ich rekonstrukcję rozpoczął od przypomnienia postaci Joachima Lelewela – legendarnego profesora uniwersytetu w Wilnie – „pierwszy przywódca Wielkiej Emigracji, symbol polskich dążeń wolnościowych, wielki orędownik włączenia krajów Europy Środkowo-Wschodniej do dyskursu historii powszechnej – uosabia ideę universitas”³⁵. Z Białymstokiem miał Lelewel „przeważnie kontakty podróżne i pośrednie, ale jego sposób myślenia o nauce, przyszłości, Polsce, Europie, o tym, co tutejsze, wschodnie mógłby być [jest – przyp. E.K.] busolą dla takich uniwersytetów, jak nasz”³⁶.

Zważywszy na to, że „zarówno tradycyjne polskie zainteresowanie sprawami wschodnimi”³⁷ i „badania nad bliższą i dalszą okolicą”³⁸ w 2010 roku, z inicjatywy

32 19 czerwca 2007 roku Rząd Republiki Litewskiej podjął uchwałę nr 633, w której wyraził zgodę na powołanie w Wilnie Filii Uniwersytetu w Białymstoku. Mimo uzyskanej zgody władze uczelni musiały pokonać jeszcze wiele trudności stwarzanych przez Ministerstwo Oświaty i Nauki Republiki Litewskiej. *Start Filii UWb w Wilnie*, „Nasz Uniwersytet” 2007, nr 4(11), s. 8–9.

33 P. Ołędzki, *Wilno coraz bliżej*, „Nasz Uniwersytet” 2006, nr 2(9), s. 9.

34 *Inauguracja roku akademickiego 2007/2008 w Wilnie*, „Nasz Uniwersytet” 2008, nr 5(12), s. 17.

35 D. Zawadzka, *Lelewel, czyli przez Białystok do Wilna i Brukseli*, „Nasz Uniwersytet” 2008, nr 5(12), s. 21.

36 Ibidem, s. 21.

37 A. Mironowicz, *Instytut Studiów Wschodnich*, „Nasz Uniwersytet” 2010, nr 14(21), s. 7.

38 D. Zawadzka, op. cit., s. 21.

Rektora powołano Instytut Studiów Wschodnich, placówkę badawczą skupiającą wysokiej klasy specjalistów z wielu dziedzin. Podjęto też decyzję o uruchomieniu kierunku – studiów wschodnich.

Ponadto, zgodnie ze „szczególnymi zadaniami [uczelni – przyp. E.K.], wśród których bardzo istotne jest prowadzenie dialogu kultur”³⁹, Rektor Jerzy Nikitorowicz wspierał też Katedrę Teologii Katolickiej i Katedrę Teologii Prawosławnej działające w Uniwersytecie od 14 października 1998 roku. W Księdze Jubileuszowej Uniwersytetu – słusznie odnotowano, że wymienione Katedry „Mają (...) ważny wymiar ekumeniczny i akcentują specyfikę Uczelni”⁴⁰.

Należy nadmienić, że Rektor Jerzy Nikitorowicz w uznaniu wielkich zasług na polu nauki i życia społeczno-politycznego przyczynił się do nadania tytułu *doctor honoris causa*, m.in.: Prezydentowi RP na Uchodźstwie – Ryszardowi Kaczorowskiemu, profesorowi Andrzejowi Wyczańskiemu; profesorowi Andrzejowi Stelmachowskiemu; zwierzchnikowi polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego – Metropolicie Sawie; profesorowi Marcelowi Morabito; Metropolicie Białostockiemu ks. profesorowi Edwardowi Ozorowskiemu⁴¹.

W kontekście realizacji misji Uniwersytetu w Białymstoku i kształtowania człowieka wschodniego pogranicza były ważne debaty naukowe, których organizatorem był Profesor Jerzy Nikitorowicz wraz z pracownikami Katedry Edukacji Międzykulturowej. Konferencje skupiały liczne grono osób zainteresowanych problematyką edukacji międzykulturowej i były swoistą inspiracją twórczych dociekań naukowych pracowników.

Ze względu na położenie białostockiej uczelni i podejmowane kwestie związane z kreowaniem tożsamości indywidualnej i społeczno-kulturowej na pograniczu wyjątkowe znaczenie miała konferencja zorganizowana przez Katedrę Historii Wychowania w końcu 2007 roku: „Wychowanie – ale jakie?”. W trakcie debaty Profesor Jerzy Nikitorowicz postawił strategiczne pytanie: „Jak duchowo zagospodarować swoje życie?”, w złożonym i w wielowymiarowym „medialnym świecie potopu informacyjnego (...) [w świecie, który jest – przyp. E.K.] kłopotliwy, konfliktowy i stresujący wobec kreowania tożsamości indywidualnej i społeczno-kulturowej, konieczności bycia i funkcjonowania w wielu grupach, społecznościach i kulturach”⁴². Jak stwierdził odpowiedzi na pytania: „kim jestem, kim się staję i chcę być, są odpowiedziami z reguły bardzo zróżnicowanymi i bogatymi w różnorodne tre-

39 *Pomost między Europą...*

40 Katedry powołano zgodnie z uchwałą Senatu Uniwersytetu w Białymstoku z 14 października 1998 r. *X lat Uniwersytetu w Białymstoku...*, s. 16.

41 *Ibidem*, s. 18.

42 J. Nikitorowicz, *Jak duchowo zagospodarować swoje życie?*, [w:] *Wychowanie – ale jakie?*, (red.) E.J. Kryńska, ks. A. Skreczko, Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana, Białystok 2007, s. 13.

ści i znaczenia”⁴³. Zauważył, że często na te pytania „odpowiada się bez zastanowienia, bez uświadomienia, że jesteście: człowiekiem, sobą, synem lub córką..., kobietą, mężczyzną, żoną, matką”. Podał też przykład, korczakowskiej Helci, z pamiętnika Janusza Korczaka, która wyraziła zdziwienie – „jak ja dużo jestem, mówi – Jestem człowiekiem, jestem Helcią, jestem dziewczynką, jestem Polką, jestem córeczką mamusi, jestem warszawianką... Jak ja dużo jestem”⁴⁴.

Ta koncepcja pedagogiczna, której celem jest poszerzanie własnej tożsamości jednostkowej i społecznej przez kontakt z innymi kulturami, kształtowanie rozumienia odmienności kulturowych, wyzbywanie się uprzedzeń i stereotypów (np. etnicznych bądź religijnych) oraz propagowanie postaw tolerancji i dialogu zdecydowała o specyfice Wydziału Pedagogiki i Psychologii, o jego tożsamości, która stała się też istotą Uniwersytetu Pogranicza.

Świadomość własnej odrębności wynikającej z różnorodności kulturowej, etnicznej, religijnej, obyczajowej regionu była umacniana przez integrację wydziału z lokalną wspólnotą. Rektor Jerzy Nikitorowicz był przychylny tym inicjatywom, tym bardziej, że wiązały się z zachowaniem ciągłości istnienia Wydziału Pedagogiki i Psychologii.

Ważnym elementem w budowaniu więzi wspólnotowych w regionie była m.in. współpraca międzynarodowa, zapoczątkowana przez Jerzego Nikitorowicza, z Białorusią, Rosją i Ukrainą realizowana przez uczestnictwo w konferencjach, udział w publikacjach zbiorowych, wyjazdy typu stypendialnego, prowadzenie badań naukowych oraz wymianę pracowników naukowo-dydaktycznych i studentów wydziału.

Wydział Pedagogiki i Psychologii podtrzymywał też współpracę z naszymi rodakami mieszkającymi za wschodnią granicą. Uwzględniając ich potrzeby edukacyjne kształcił Polaków z Białorusi na podstawie umowy podpisanej w 1994 roku między organizacją pozarządową – „Stowarzyszeniem Wspólnota Polska”⁴⁵ i wówczas białostocką Filią Uniwersytetu Warszawskiego.

Z powodu skali i tempa zachodzących zmian gospodarczych i społecznych oraz przechodzeniem do społeczeństwa opartego na wiedzy, Unia Europejska nadała nowe znaczenie koncepcji „uczenia się przez całe życie”. W przypadku Uniwersytetu w Białymstoku było to ważne, ponieważ Rektor Jerzy Nikitorowicz uważał, że uczenie się przez całe życie jest konieczne, po to, aby człowiek był „w stanie

43 Ibidem, s. 13.

44 Ibidem.

45 „Stowarzyszenie Wspólnota Polska”, zostało powołane w lutym 1990 z inicjatywy marszałka Senatu, prof. Andrzeja Stelmachowskiego, który był jej prezesem do 11 maja 2008. Celem Stowarzyszenia jest umacnianie więzi z Polską osób polskiego pochodzenia i Polaków zamieszkałych za granicą. O Stowarzyszeniu, <http://wspolnotapolska.org.pl/stowarzyszenie/informacja.php> (18.01.2019).

operować kulturą odpowiednią do poziomu cywilizacji⁴⁶ i był w stanie zapobiegać niebezpieczeństwu „neoprymitywizmu”. Twierdził też, nawiązując do filozofii Alberta Schweitzera, laureata pokojowej Nagrody Nobla, że „możemy uniknąć neoprymitywizmu, gdy zwrócimy szczególną uwagę na wyposażenie w procesie edukacji [ustawicznej – przyp. E.K.] w kompetencje i umiejętności potrzebne do świadomego i odpowiedzialnego tworzenia kultury⁴⁷. Jest to konieczne ze względu na potrzebę „kreowania nowego typu człowieka, charakteryzującego się myśleniem krytycznym, twórczym, z jednoczesną zdolnością do rozumienia siebie i innych, do współpracy i współdziałania w zróżnicowanych kulturowo zespołach ludzkich⁴⁸”.

Zgodnie z nowo określonymi zadaniami uczenia się przez całe życie Wydział Pedagogiki i Psychologii wraz z Międzywydziałowym Centrum Edukacji Ustawicznej, kształcąc przyszłych nauczycieli, starał się, aby kandydaci, oprócz kwalifikacji pedagogicznych, uzyskali także przygotowanie do pracy oświatowej na pograniczu kultur. Stąd też część zajęć dydaktycznych była realizowana przez specjalistów edukacji międzykulturowej, którzy włączali do programu kształcenia wartości kultury regionalnej uwzględniając jej swoiste cechy, łącznie z problem języka domowego – matczynego, lokalnego – prywatnego, kościelnego, literackiego. Wiele z elementów związanych ze specyfiką regionu zostało omówionych w publikacjach metodycznych opracowanych przez słuchaczy kursów pedagogicznych prowadzonych przez Centrum Edukacji Ustawicznej⁴⁹.

W celu poszerzenia oferty edukacyjnej Wydział Pedagogiki i Psychologii aplikował też o granty dydaktyczne finansowane przez Europejski Fundusz Społeczny. W latach 2005–2012 Wydział realizował 10 projektów dydaktycznych regionalnych i ponadregionalnych, finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego, w kwocie prawie 100 milionów złotych⁵⁰. Głównym ich celem było dostarczanie

46 J. Nikitorowicz, *Wyzwania i zadania współczesnego uniwersytetu...*, s. 204.

47 Ibidem, s. 204–2005.

48 *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb...*, s. 17.

49 Szczególnie godne polecenia są publikacje przygotowane pod redakcją dr: Małgorzaty Frąckiewicz i Anny Kietlińskiej: *Podokazuj w szkole... Konspekty lekcji języka polskiego nie tylko dla praktyków. Szkoła ponadgimnazjalna*, (red.) M. Frąckiewicz, A. Kietlińska, Białystok 2013; *Podokazuj w szkole... Konspekty lekcji języka polskiego nie tylko dla praktyków. Gimnazjum*, (red.) M. Frąckiewicz, Białystok 2014.

50 Warunkiem uzyskania takiego dofinansowania było przystąpienie do konkursu i sprostanie stawianym wymogom, do realizacji były rekomendowane tylko te projekty, które zyskały akceptację Komisji Oceny Projektów. Wydział PiP realizował następujące projekty: Studia podyplomowe dla nauczycieli z zakresu doradztwa zawodowego, Studia podyplomowe dla nauczycieli z zakresu nauczania drugiego przedmiotu, Internetowe centra edukacyjno-oświatowe na wsi, Studia podyplomowe przygotowujące do wykonywania zawodu nauczyciela przedmiotów zawodowych, Studia podyplomowe pedagogiczne realizowane dla pracowników Państwowej Straży Pożarnej województwa podlaskiego, Nauczyciel XXI wieku, Rozwój przez kompetencje – projekt ponadregionalny oraz *Usus est optimus magister* – Praktyka jest najlepszym nauczycielem. Ponadto, z funduszy

wiedzy i organizowanie procesu edukacyjnego odpowiadającego na potrzeby lokalnego rynku pracy i zgodnego z dziedzictwem historyczno-kulturowym regionu.

W kontekście zamierzeń inwestycyjnych Wydziału Pedagogiki i Psychologii istotne znaczenie odegrały Studia podyplomowe dla nauczycieli z zakresu nauczania ICT, języków obcych oraz drugiego przedmiotu nauczania⁵¹, przyczyniły się bowiem do wypromowania Wydziału Pedagogiki i Psychologii. W ich realizację był czynnie zaangażowany nie tylko Rektor Jerzy Nikitorowicz i pracownicy wydziału, ale również minister szkolnictwa wyższego i nauki prof. Barbara Kudrycka, która wręczyła słuchaczom studiów dyplomy poświadczające uzyskane kwalifikacje zawodowe. Zapoznała się też z warunkami lokalowymi Wydziału Pedagogiki i Psychologii i ze zrozumieniem odniosła się do starań mających na celu poprawę warunków pracy naukowo-dydaktycznej i kulturalno-wychowawczej wydziału. W 2009 roku minister Barbara Kudrycka podjęła decyzję o sfinansowaniu inwestycji w kwocie przekraczającej 20 mln złotych. Dzięki temu 18 czerwca 2010 roku o godzinie 11 odbyła się uroczystość podpisania Aktu Erekcyjnego i wmurowania Kamienia Węgielnego pod rozpoczętą budowę. W uroczystości brało udział wielu znamienitych gości⁵², w tym minister prof. Barbara Kudrycka⁵³.

Nowa inwestycja nie tylko przyczyniła się do poprawy warunków lokalowych w zakresie realizacji zajęć dydaktycznych, ale umożliwia też prowadzenie różnorodnych działań na rzecz środowiska lokalnego, pozwalających na czynne uczestnictwo uczelni w życiu miasta i regionu, służy zaspokajaniu potrzeb kulturalno-edukacyjnych wielu ambitnym studentom północno-wschodniej Polski⁵⁴.

W celu przygotowania całego Uniwersytetu w Białymstoku do aktywnego udziału w rozwoju społeczno-gospodarczym regionu przez poprawę jakości zasobów ludzkich, tj. wzrostu umiejętności i kwalifikacji zawodowych pracowni-

---

Unii Europejskiej finansowane były projekty dydaktyczno-szkoleniowe: Program LLP-GRUNDTVIG i Program DAPHNE III.

- 51 Studia były prowadzone w 10 specjalnościach: edukacja elementarna, wychowanie do życia w rodzinie, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, terapia pedagogiczna, wiedza o kulturze, informatyka, fizyka, przyroda, wychowanie fizyczne i gimnastyka korekcyjno-kompensacyjna. *Studia podyplomowe dla nauczycieli*, „Nasz Uniwersytet” 2008, nr 6(3), s. 39.
- 52 Uczestniczyli m.in.: Arcybiskup Metropolita Białostocki prof. dr hab. Edward Ozorowski, wojewoda podlaski Maciej Żywno, poseł na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej Robert Tyszkiewicz, rektor Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku ks. prof. dr hab. Adam Skreczko, Andrzej Guzowski, dziennikarz Radia Białystok. *Wmurowanie kamienia węgielnego*, „Nasz Uniwersytet” 2010, nr 14(21), s. 26–27.
- 53 J. Nikitorowicz, *Nowe plany...*, s. 4–5.
- 54 Paulina Borysewicz stworzyła niezwykły obrazek katedry prawosławnej – Sobór św. Mikołaja, przy ul. Lipowej, Dominika Makarewicz jest autorką rysunku bazyliki pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP przy ul. Kościelnej. Wystawa była prezentowana najpierw w Wojewódzkim Ośrodku Animacji Kultury w Białymstoku, a następnie ozdobiła ściany wydziału. D. Świdzińska, *Białystok kreską*, „Nasz Uniwersytet” 2009, nr 8(15), s. 43.

Fot. Wmurowanie Kamienia Węgielnego pod rozpoczętą budowę auli dydaktyczno-widowiskowej, 18 czerwca 2010 roku

Od prawej: Jego Magnificencja Rektor UWB prof. dr hab. Jerzy Nikitorowicz, dziekan Wydziału Pedagogiki i Psychologii prof. dr hab. Elwira Kryńska, minister nauki i szkolnictwa wyższego prof. dr hab. Barbara Kudrycka, rektor Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku ks. prof. dr hab. Adam Skreczko

Źródło: zbiory własne.

ków naukowo-dydaktycznych oraz absolwentów uczelni, Rektor Uniwersytetu w Białymstoku profesor dr hab. Jerzy Nikitorowicz podjął intensywne działania związane z tworzeniem nowoczesnej bazy dydaktycznej i naukowo-badawczej uczelni. Dzięki temu już 30 kwietnia 2008 doszło do podpisania umowy zakupu ziemi pod budowę kampusu uniwersyteckiego⁵⁵, a 9 grudnia 2009 roku JM Rektor „otworzył koperty i odczytał kto jest zwycięzcą konkursu na koncepcję architektoniczno-urbanistyczną kampusu uczelni...”⁵⁶, 29 maja 2009 roku została podpisana umowa w sprawie budowy Wydziału Fizyki i Instytutu Chemii oraz Uniwersyte-

55 *Mamy ziemię pod kam pus*, „Nasz Uniwersytet” 2008, nr 6(13), s. 5.

56 U. Dąbrowska, *Na razie wirtualny, ale już jest!*, „Nasz Uniwersytet” 2008, nr 7(14), s. 8.

ckiego Centrum Kultury i 29 lipca 2010 roku dotycząca „Budowy Instytutu Biologii oraz Wydziału Matematyki i Informatyki wraz z Uniwersyteckim Centrum Obliczeniowym”⁵⁷.

Budowa Kampusu to przedsięwzięcie, które jest ukoronowaniem wspólnych wysiłków organizacyjnych i przyjętej strategii działania w latach 2005–2012 prowadzącej, jak zamierzał Rektor Jerzy Nikitorowicz – „do przejścia Naszego Uniwersytetu od roli Uniwersytetu Regionalnego do roli Uniwersytetu Wschodnioeuropejskiego (...) [będącego – przyp. E.K.] pomostem między Europą Zachodnią a Wschodnią”⁵⁸. W ten sposób Idea Uniwersytetu Pogranicza została urzeczywistniona. Było to możliwe, ponieważ Profesor Jerzy Nikitorowicz jest „Człowiekiem Pogranicza”, należącym do grona „Ludzi pogranicza [którzy – przyp. E.K.] promują otwartość na odmienność innych – niezależnie w czym by się owa inność przejawiała, pokazują, że na świat można patrzeć nie tylko przez pryzmat podziału na naszych i obcych, czyli lepszych i gorszych, ale przede wszystkim przez pryzmat poznawania tej inności i dzięki temu – budowania porozumienia”⁵⁹. Jego pasją do budowania „mostów” jest podzielana przez wiele osób, co pozwala mieć nadzieję na dalsze umacnianie wspólnoty akademickiej wokół idei Uniwersytetu Pogranicza.

W dniu 30 czerwca 2009 roku Profesor dr hab. Jerzy Nikitorowicz zgodnie z postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, za wybitne zasługi w propagowaniu wiedzy o wspólnym dziedzictwie historycznym narodów tworzących Rzeczpospolitą Obojga Narodów, został odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski⁶⁰.

57 *Druga umowa w sprawie kampusu podpisana*, „Nasz Uniwersytet” 2010, nr 14(21), s. 5.

58 *Pomost między Europą...*

59 <https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/16090> (01.11.2019).

60 Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 czerwca 2009 r., MP z 2009 r., nr 78, poz. 974, s. 5.